

DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2020-12-88-58>

УДК 159.99:316.36

Стуліка О.Б., Харитинюк В.М., Севідова О.В.
Маріупольський державний університет**СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ТА ОСОБИСТІСНІ ЧИННИКИ
ВИНИКНЕННЯ СІМЕЙНИХ ПРОТИРІЧ В МОЛОДИХ СІМ'ЯХ**

Анотація. Проведено теоретичне та емпіричне дослідження соціально-психологічних та особистісних чинників виникнення сімейних протиріч. За допомогою теоретичного аналізу визначено, що категорії як рольова адекватність, узгодженість сімейних цінностей, задоволеність шлюбом. Шляхом емпіричного дослідження виявлено основні конфліктогенні сфери життєдіяльності молодого подружжя та найбільш неузгоджені сімейні функції, рівень конфліктності в подружніх парах, рівень рольової адекватності. Проведено аналіз показників рівня задоволеності шлюбом в парах з різним рівнем самооцінки, конфліктності та рольової адекватності до та після корекційної програми. Надана структура корекційної програми, що спрямована на узгодження сімейних функцій подружжя, запобігання виникнення сімейних протиріч та формування ефективних навичок спілкування в конфліктній ситуації, а саме виробітку стратегії співробітництва.

Ключові слова: молода сім'я, сімейні протиріччя, подружній конфлікт, задоволеність шлюбом, рольова адекватність, узгодженість сімейних функцій.

Stulika Olena, Kharitinyuk Victoria,
Sevidova Olga
Mariupol State University**SOCIAL-PSYCHOLOGICAL AND PERSONAL FACTORS
OF MARITAL CONFLICTS IN YOUNG FAMILIES**

Summary. The family is a complex social institution that has peculiarities in functioning and development. The stability of marital and family relations depends on the readiness of young people for family life, that is, on the whole system of socio-psychological attitudes of the individual, which determines a positive emotional attitude to family life. Young people's confidence in their readiness for family life is an important characteristic of their social maturity. The article identifies the main functions of family life, which are directly related to fulfilling the needs of its members. The main conflictogenic spheres of life of a young couple and the most uncoordinated family functions, the level of conflict in married couples, the level of role adequacy are identified. An empirical study was conducted to identify socio-psychological and personal reasons of appearing of family conflicts and to find ways to prevent them. At the first stage of the research it was determined that the most common causes of conflict in young families are violation of role expectations, problematic relationships with relatives and friends, disagreement over money, dominance of one spouse. Less conflicting are the areas of expression of desire for autonomy and being jealous. The least number of conflicts arises due to inconsistencies in norms of behavior. The highest rate on the scale is social activity, which is associated with the desire of husbands to self-realization, while wives do not define professional self-realization as the most significant. Most couples lack mutual emotional support, which is perhaps the most important aspect of married life. In conflicting couples the adequacy of the spouse and, in some cases, both partners is significantly impaired. In order to harmonize family functions with spouses and prevent contradictions, the formation of effective communication skills in a conflict situation, a correctional program was developed and implemented. The results of the control study revealed the decrease in the level of violation of role adequacy and conflicts, in some cases the level of conflict remained the same, but there is the decrease in the overall index of conflict. After the correctional program, the level of marital satisfaction increased, which is due to the decrease in the disharmony between marital and family functions and the level of violation of role adequacy.

Keywords: young family, family conflicts, marital conflict, marital satisfaction, role adequacy, coherence of family functions.

Постановка проблеми. На теперішній час в Україні простежуються негативні тенденції трансформації такого соціального інституту як сім'я, зростає кількість розлучень, значна кількість з них припадає на сім'ї з невеликим сімейним стажем. Специфіка молодій сім'ї обумовлена тим, що вона перебуває у процесі свого становлення, розвитку, засвоєнням членами соціальних ролей. Щоб запобігти таким негативним наслідкам як подружні конфлікти та розлучення, необхідно усвідомлювати соціально-психологічні та особистісні чинники, які призводять до виникнення сімейних протиріч.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Серед сучасних українських вчених

проблему сімейних конфліктів досліджують Алексеєнко Т., Бондаровська В., Бондарчук О., Василенко О., Варіна Г., Ващенко І., Дмитренко А., Заслуженюк В., Кондрацька Л., Котлова Л., Ложкін Г., Семиченко В. та інші.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Попри активні дослідження, які ведуться в психологічній науці, є необхідність проведення додаткових досліджень а саме, дослідження впливу узгодженості шлюбно-сімейних функцій на рівень конфліктності в парі, а також впливу порушення рольової адекватності та рівня конфліктності на задоволеність шлюбом. Крім того, практичну значущість має розробка психологічної корекційної програми,

яка може стати у нагоді практичним психологам для зниження рівня конфліктності в парі та запобігання виникненню протиріч під час роботи з молодими сім'ями.

Мета статті. На основі теоретичних та емпіричних досліджень виявити вплив конфліктності та порушеної рольової адекватності подружжя на задоволеність шлюбом, а також визначити основні конфліктогенні сфери життєдіяльності сім'ї.

Виклад основного матеріалу дослідження. Причин виникнення сімейних, а саме подружніх протиріч безліч. Вони виникають з різних обставин, на різних етапах сімейного життя. Велике значення має вміння подружжя їм запобігати або вирішувати їх за допомогою стратегії співробітництва. В іншому випадку конфлікти призводять до негативних наслідків – незадоволеності шлюбом, а згодом, до розлучення. Для більш детального аналізу розглянемо визначення задоволеності шлюбом.

Підходи науковців до визначення задоволеності шлюбом різняться, тому наведемо декілька визначень, що на нашу думку є більш вдалим. Б. Роллінс [8, с. 22] визначає задоволеність шлюбом, як відповідність між наявним та бажаним, тобто наявного з можливими альтернативами, якщо існуючі стосунки припинилися. В. Бурр [4, с. 16] дає інше визначення задоволеності шлюбом – ототожнення задоволеності шлюбом з суб'єктивним відчуттям задоволення-незадоволення при оцінці подружжям всіх аспектів шлюбу. Вітчизняний науковець В. Столін задоволеність шлюбом розглядає як узагальнену емоцію, генералізоване переживання і зазначає, що дане стійке емоційне відчуття може виявлятися як в емоціях, так і в різноманітних думках, оцінках, порівняннях [11, с. 55].

Отже, задоволеність шлюбом можна розглядати, як загальну задоволеність шлюбом та як задоволеність окремими аспектами шлюбу, що складається з оцінок його різних сторін залежно від вимог, що ставляться до особистості партнера і до обставин сімейного життя [11, с. 56]. На задоволеність шлюбом впливає якість міжособистісних стосунків, причому особливо відзначається важливість сприймання і оцінки рольової узгодженості і рольової адекватності партнера, тобто рольової відповідності того, наскільки успішним сприймають свій шлюб самі партнери. Щодо розподілу ролей у сім'ї, то він прямо не пов'язаний із задоволеністю шлюбом. Існують дані про те, що рольова задоволеність партнерів тим вища, чим більша відповідність між оцінками виконання ролей партнером і очікуваннями відносно нього, а також чим вища оцінка якості своєї рольової поведінки і рольової поведінки партнера [12, с. 120].

Також на задоволеність шлюбом впливають і особливості міжособистісного сприймання партнера, їх характерологічні і особистісні риси, а також узгодженість цінностей подружжя. Встановлено, що з психологічною задоволеністю подружжя у шлюбі позитивно корелює висока подібність характерів партнерів. У стабільних шлюбах спостерігається тісний зв'язок між цінностями партнерів. Зі збільшенням стажу подружнього життя цінності, що не заторкують смислових утворень партнерів, змінюються, відображаючи тим самим міру їхньої особистої задоволеності шлюбом і життям загалом [6, с. 89].

Головним аспектом сімейно-рольової сумісності є узгодженість рольових уявлень про функції чоловіка і дружини в сім'ї. Рольові установки особистості проявляються в тому, які з видів сімейної діяльності вона бере під свою відповідальність і які адресує партнеру. Рольова невідповідність виражається в невдоволенні мірою і активністю участі чоловіка у веденні домашнього господарства, виховання дітей, ініціативності при організації сімейного дозвілля [1, с. 107].

Сімейні функції виступають як установки щодо сімейних цінностей: для чого існує сім'я, що вона повинна приносити. Реалізація сімейних функцій вимагає згоди в уявленнях, хто і за які сторони сімейного життя повинен відповідати, брати на себе ініціативу і відповідальність [10, с. 126].

Як зазначає Ю. Альошина та І. Борисов, якщо члени подружжя по-різному розуміють свої ролі і пред'являють один одному неузгоджені очікування та завищені вимоги, сім'я явно є малосумісна і конфліктна [2, с. 27]. Ю. Альошина [7, с. 325] виділяє вісім сфер сімейного життя, які найчастіше виступають причиною міжособистісних конфліктів подружжя: проблеми відносин з родичами і друзями; питання, пов'язані з вихованням дітей; прояв подружжям прагнення до автономії; ситуації порушення рольових очікувань; ситуації неузгодженості норм поведінки; прояв домінування подружжям; прояв ревнощів подружжям; розбіжність у ставленні до грошей.

Для емпіричного дослідження з метою виявлення впливу рівню конфліктності та порушеної рольової адекватності подружжя на задоволеність шлюбом, а також визначення основних конфліктогенних сфер життєдіяльності молоді сім'ї ми використовували чотири методики: «Характер взаємодії подружжя у конфліктних ситуаціях» (Ю.Є. Альошина); «Визначення погодженості сімейних функцій та рольових установок» (А.Н. Волкова); «Тест-опитувальник задоволеності шлюбом» В.В. Столін, Т.Л. Романова, М.П. Бутенко; методика діагностики самооцінки (Т.В. Дембо, С.Я. Рубінштейн). В дослідженні взяли участь 29 подружніх пар, з терміном подружнього життя від 9 місяців до трьох років, різного соціального статусу, що проживають окремо від батьків.

Аналізуючи методику «Характер взаємодії подружжя у конфлікті» вчено, що значення індексів по кожному блоці змінюються від -2 до +2. Негативне значення індексу говорить про негативну реакцію респондента в конфліктних ситуаціях, позитивне – про позитивні реакції. Значення, близькі до +1 (чи до -1) підкреслюють пасивний характер поведінки при сімейних непорозуміннях, а близькі до +2 (чи до -2) про активну позицію в даній ситуації. Крім того, отримані результати дають можливість говорити і про загальний рівень конфліктності в парі. Чим ближче значення загального індексу до -2, тим більш конфліктний характер носить взаємодія подружжя. За результатами методики всі пари нами були поділені на 3 групи: конфліктні, неконфліктні та із середнім рівнем конфліктності. За основу розподілу було взято значення загального індексу. У конфліктній групі загальний індекс хоча б одного з подружжя більший за -2; в неконфліктній – загальний індекс менше -0,5;

в групі із середнім рівнем конфліктності загальний індекс знаходиться між -0,5 та -2.

Отже, за результатами більшу кількість випробуваних (44,82%) складають пари з високим рівнем конфліктності; 31,04% подружніх пар із середнім рівнем конфліктності; найменше неконфліктних пар – 24,14%, це в два рази менше ніж із високим рівнем конфліктності.

Крім того, методика «Характер взаємодії в конфліктній ситуації» дала нам можливість виявити найбільш розповсюджені причини конфліктності в молодих сім'ях – це порушення ролевих очікувань (65,5% пар); проблемні відносини з родичами, друзями (51,7%); розбіжність у відношенні до грошей (51,7%); прояв домінування одним із подружжя (48,2%); менш конфліктними є сфери: вираження прагнення до автономії (34,5%) та прояв ревності (34,5%); найменша кількість конфліктів виникає із-за неузгодженості норм поведінки (17,2%). Крім того було визначено, що в неконфліктних парах є лише одна сфера, в якій відбуваються зіткнення або вони взагалі відсутні. Подружжя, що мають середній рівень конфліктності, мають від однієї до трьох конфліктних сфер. У свою чергу, в конфліктних парах зазвичай не менш чотирьох сфер зіткнення.

Для аналізу погодженості сімейних функцій в подружніх парах ми звернулися до результатів методики «Визначення погодженості сімейних функцій та ролевих установок» А.Н. Волкової. Методика дозволяє з'ясувати: уявлення подружжя про значимість сексуальних відносин, особистісної спільності чоловіка та дружини, батьківських обов'язків, професійних інтересів; господарсько-побутового обслуговування, моральної й емоційної підтримки, зовнішньої привабливості партнерів. Результати даної методики відображають наступні дані:

1. які характеризують представлення чоловіка/дружини про ієрархію сімейних функцій. Чим більше величина оцінки по шкалі сімейних функцій, тим більш значуща для чоловіка/дружини дана сфера життєдіяльності родини;

2. які відображають орієнтацію чоловіка/дружини на активне рольове поведіння шлюбного партнера («рольові очікування»), на власну активну роль у родині по реалізації сімейних функцій («рольові зазіхання»).

За шкалою значимості сексуальних відносин у шлюбі пари можна розподілити на три групи: пари, які вважають сексуальну гармонію важливою умовою подружнього щастя, відношення до партнера істотно залежить від оцінки його як сексуального партнера, мають високі оцінки (7-9 балів) – 10,3% (3 пари); пари, що характеризуються середнім рівнем значущості сексуальних відносин – це більша частина випробовуваних 51,7% (15 пар). Це достатньо характерно для молодого подружжя, так як розуміння партнерами цінності інтимних відношень, як правило, формується в процесі спільного життя по мірі досягнення психосексуальної сумісності чоловіка та дружини; пари, які мають низькі оцінки (менш 3 балів) їх відношення інтерпретуються як недооцінка сексуальних відносин у шлюбі – 37,9% (11 пар).

За шкалою, що відбиває установку чоловіка/дружини на особистісну ідентифікацію зі шлюбним партнером ми отримали наступні показники:

високі оцінки припускають очікування спільності інтересів, потреб, ціннісних орієнтації, способів проведення дозвілля – це 48,3% (14 пар). Можна припустити, що ці пари орієнтуються на так званий «подружній» тип сімейної організації, в основі якого лежить ціннісно-орієнтаційна єдність партнерів; всі інші пари мають середні оцінки, які означають, що подружжя припускають наявність деякої особистісної автономії.

Показники ролевих очікувань в господарсько-побутовій сфері сімейного життя розглядаються як ступінь очікування від партнера активного виконання побутових питань: високі оцінки (7-9 балів) свідчать, що чоловік / дружина пред'являє більше вимог до участі партнера в організації побуту тим більше значення мають його господарсько-побутові вміння та навички. Такий рівень мають більшість подружніх пар – 79,3% (23 пари). Лише 20,7% пар характеризуються середнім рівнем вимог до партнера у цій сфері.

Показники ролевих зазіхань в господарсько-побутовій сфері навпроти вказують на установки чоловіка/дружини на власну активну участь у веденні домашнього господарства. Високі оцінки мають 24,1% (4 пари), в більшості інших пар високі показники мають лише дружини. Загальна оцінка за шкалою господарсько-побутової сфери розглядається як оцінка чоловіком/дружиною значущості побутової організації родини. Високий рівень мають 65,5% (19 пар). Інші пари відносяться до середнього рівню.

За шкалою відношення чоловіка/дружини до батьківських обов'язків констатуємо наступне: показники ролевих очікувань виражають установки на активну батьківську позицію шлюбного партнера – 75,9% (22 пари) мають високі оцінки, тоді як інші характеризуються середнім рівнем; показники ролевих зазіхань випробовуваних відображають орієнтацію на власні обов'язки по вихованню дітей – високі та середні оцінки мають ті ж самі пари. Низьких оцінок по цим двом шкалам не виявлено. Загальна оцінка шкали розглядається як показник значущості для чоловіка/дружини батьківських функцій. 75,9% подружніх пар надає велике значення ролі батька/матері та вважає батьківство основною цінністю, що концентрує навколо себе життя родини. Інші пари мають середній рівень розвитку цієї функції, що може бути обумовлено незначною тривалістю спільного життя.

За шкалою, що відбиває установку чоловіка/дружини щодо значущості зовнішньої соціальної активності (професійної, суспільної) для стабільності подружньо-сімейних відносин можна зробити наступний висновок: за показником «рольові очікування» високий ступінь орієнтації чоловіка/дружини на те, що шлюбний партнер повинний мати серйозні професійні інтереси, грати активну суспільну роль мають 41,4% (12 пар) подружніх пар. Низький рівень зафіксовано лише в трьох парах – 10,3%; за показником «рольові зазіхання» високий рівень власних професійних потреб існує в 11 парах (37,93%), ще в 31,05% (9 чоловіків) високий рівень мають чоловіки. Низький рівень виявлено також лише в трьох випадках – 10,3%. Загальна оцінка шкали розглядається як показник значимості для чоловіка/дружини інтересів, що ви-

ходять за межі сім'ї, що є основними цінностями в процесі міжособистісної взаємодії партнерів. Високі оцінки мають 51,72% (15 пар), низькі – 6,9% (2 пари), інші характеризуються середнім рівнем соціальної активності.

За шкалою, що відбиває установку чоловіка/дружини на значимість емоційно-психотерапевтичної функції шлюбу отримали наступні результати: за показником «рольові очікування» високий ступінь орієнтації чоловіка (дружини) на те, що шлюбний партнер візьме на себе роль емоційного лідера родини в питаннях: корекції психологічного клімату, надання моральної й емоційної підтримки, створення «психотерапевтичної атмосфери» існує в усіх парах; за показником «рольові зазіхання» прагнення чоловіка/дружини бути сімейним «психотерапевтом» виражено в 27,5% (8) жінок, всі інші мають середній рівень виразності цього прагнення. Загальна оцінка шкали розглядається як показник значимості для чоловіка/дружини взаємної моральної й емоційної підтримки, орієнтація на шлюб як середовище, що сприяє психологічній розрядці і стабілізації. Високі оцінки визначено в 34,5% (10 пар). Низькі оцінки відсутні.

За шкалою, що відбиває установку чоловіка/дружини на значимість зовнішнього вигляду, його відповідності стандартам сучасної моди, можна відмітити наступне: за показником «рольові очікування» бажання мати зовні привабливого партнера акцентують – 17,2% (5) пар, ще в 51,7% (15) це бажання виражають чоловіки; за показником «рольові зазіхання» установка на власну привабливість, прагнення модно і красиво вдягатися існує в 17,2% (5) пар, і в 27,5% це прагнення фіксують жінки. Загальна оцінка шкали розглядається як показник орієнтації подружжя на сучасні зразки зовнішнього вигляду. Високі показники в наявності в 34,5% (10) подружніх пар.

За допомогою вищезазначеної методики було визначено, що узгодженість сімейних функцій в молодих подружніх парах характеризується різницею балів загальних показників за кожною з сімейних функцій чоловіка та загальних показників за кожною з сімейних функцій дружини. Чим менше різниця, тим більше погодженість уявлень подружжя про найбільш значущі сфери життєдіяльності родини. Різниця до 3 балів не буде викликати проблемних взаємин, а більш 3 балів свідчить про досить високий ступінь конфліктності партнерів.

Неузгодженість інтимно-сексуальної функції мають 10,4% пар (3 пари). Від 1 до 3 балів мають 22 пари – 75,9%. Усіх інших випадках неузгодженість повністю відсутня.

Неузгодженість такої функції, як особистісна ідентифікація з партнером мають 10,4% (три пари). Середній рівень (1-3 балів) присутній в 68,9% пар (20 пар), а в інших 20,7% (6 пар) взагалі відсутній.

Неузгодженість господарсько-побутової функції відсутня. Незначна розладженість представлень про виконання сімейних функцій в 41,4% (12 пар), і взагалі не виражена в 58,6%.

Такі самі результати простежується в узгодженості батьківської функції: високих оцінок неузгодженості не виявлено. В незначному ступені присутня в 51,7% (15 пар), та взагалі відсутня в 48,3% (14 пар).

пені присутня в 51,7% (15 пар), та взагалі відсутня в 48,3% (14 пар).

За шкалою соціальної активності високі показники неузгодженості цієї функції мають 27,6% (8 пар), так само у 27,6% (8 пар) діагностовано середні показники, в інших 44,8% вони відсутні взагалі. Порівняно з іншими, це найбільше неузгоджена сімейна функція, високі показники прагнення професійно реалізуватись мають чоловіки.

Неузгодженість в емоційно-психотерапевтичній функції мають 20,7% (6 пар), ще в 41,4% (12 пар) існує незначна розладженість, та відсутня – у 37,9% подружніх пар.

За шкалою зовнішня привабливість високі показники неузгодженості зафіксовано в 10,4% (3 пари), середні показники в 44,8% (13 пар), та відсутня неузгодженість так само в 44,8%.

За допомогою цієї методики ми визначили ступінь рольової адекватності подружньої пари в п'ятьох сферах міжособистісної взаємодії в родині (батьківських обов'язків, професійних інтересів; господарсько-побутового обслуговування, моральної й емоційної підтримки, зовнішньої привабливості партнерів). Рольова адекватність чоловіка дорівнює різниці балів оцінок рольових зазіхань дружини та рольових очікувань чоловіка; відповідно, рольова адекватність дружини дорівнює різниці балів, що характеризують рольові зазіхання чоловіка та рольових очікувань дружини. Чим менше різниця, тим більше рольова адекватність чоловіка/дружини, і отже, орієнтації дружини/чоловіка на особисте виконання визначеної функції відповідають установкам чоловіка/дружини на активну роль шлюбного партнера в родині. Різниця до 3-х балів є в межах норми, більш 3-х може викликати конфліктні відносини.

За шкалою господарсько-побутова функція: не відповідність рольових очікувань чоловіка (дружини) рольовим зазіханням дружини (чоловіка) відмічено в 10,4% (3 пари), в інших випадках ступінь рольової адекватності в межах норми. За шкалою батьківсько-виховна найменша рольової адекватність спостерігається в 3,5% (1 пара). За шкалою соціальної активності порушення рольової адекватності наявно 27,5% (8 пар). За емоційно-психотерапевтичною шкалою низький ступінь рольової адекватності виражений в 34,5% (10 пар). За шкалою зовнішня привабливість низькі показники відмічено в 20,7% подружніх пар.

Для діагностування задоволеності шлюбом досліджуваних пар ми звернулися до тесту-опитувальника задоволеності шлюбом. Ця методика дозволяє відстежити уявлення подружжя про задоволеність шлюбом як про досить стійке емоційне явище – почуття узагальненої емоції, генералізованого переживання, а не як наслідок раціональної оцінки успішності шлюбу за тими чи іншими параметрами.

За результатами абсолютно неблагополучних шлюбів не виявлено, що може бути аргументовано тим, що подружжя має невеликий досвід сімейного життя, та неузгодженість норм поведінки подружжя ще не призвело до негативних наслідків. Неблагополучним шлюб визначили 10,4% (3) жінок та 17,2% (5) чоловіків. Швидше неблагополучним шлюб визначили 13,9% (4) жінок, та 24,1% (7) чоловіків. Перехідними парами визначили себе 10,4% (3) жінок, та 17,2% (5) чо-

ловіків. Швидше благополучним шлюб визнали 37,9% (11) жінок, та 20,7% (6) чоловіків. Благополучним шлюб визнали 6,9% (2) жінки, 3,4% (1) чоловіків. Абсолютно благополучним шлюб визначили 20,7% (6) жінок та (5) 17,2% чоловіків.

Таким чином, всі пари можна поділити на три групи за рівнем задоволеності шлюбом: високий рівень (33-48 балів), середній рівень (27-32) та низький (0-26) рівень. Рівнем задоволеності шлюбом подружжя будемо вважати середнє арифметичне значення між оцінками дружини та чоловіка. Виходячи з вищенаведеного можна констатувати, що високий рівень задоволеності має 24,1% (7) пар, низький рівень задоволеності шлюбом простежується в 34,5% (10) пар, найбільша кількість пар із середнім рівнем задоволеності шлюбом – 41,4% (12) пар.

Для дослідження рівня домагань та самооцінки випробуваних ми застосували методику діагностики самооцінки (Т.В. Дембо, С.Я. Рубінштейн). Реалістичним рівнем домагань є результати від 60 до 89. Оптимальним є рівень від 75 до 89, підтверджуючи оптимальне уявлення про свої можливості. За шкалою здоров'я виявлено 12% випробуваних з завищеним рівнем домагань; за шкалою ум виявлено 6,9% випробуваних із завищеним рівнем домагань; за шкалою щастя із завищеним рівнем домагань виявлено 10,3% випробуваних.

Завищений рівень домагань засвідчує неадекватне ставлення людини до своїх можливостей та нереалістичні цілі, що вони ставлять перед собою.

Реалістичним (адекватним) рівнем самооцінки є від 45 до 74 балів, що позначає середній та високий рівень самооцінки. Оптимальним для особистісного розвитку є інтервал від 60 до 74. За шкалою здоров'я заниженої та завищеної самооцінки не виявлено. Середню самооцінку мають 34,5%, інші мають високу самооцінку – 65,5%. За шкалою ум завищену самооцінку мають 3,4% випробуваних, занижену самооцінку мають 5,2% середню самооцінку мають 44,9% людей, інші мають високу самооцінку – 46,5%. За шкалою характеру завищеної та заниженої самооцінки не виявлено. 41,4% випробуваних мають середню самооцінку, інші високу 58,6%. За шкалою щастя завищених самооцінок не виявлено. Занижені наявні в 29,3% випробуваних, середні 32,8%, інші високі 37,9%.

Зазначимо, що загалом за шкалами здоров'я, ума та характеру спостерігаються показники адекватного самовідношення та рівня домагань, а рівень самооцінки за шкалою «щасливий – не щасливий» відповідає рівню задоволеності шлюбом. Отже, якщо рівень задоволеності шлюбом низький, то самооцінка показника «щастя» теж має низькі бали, та навпаки якщо показники задоволеності шлюбом високі, то самооцінка показника «щастя», відповідно, теж висока.

Крім того, за допомогою цієї методики було досліджено розходження між рівнем домагань та рівнем самооцінки. Норма розходження між рівнем домагань та рівнем самооцінки від 8 до 22 балів, що засвідчує що випробуваний ставить перед собою такі цілі, які намагається досягнути. За шкалою здоров'я значне розходження самооцінки та домагань мають 16 осіб, з них 13 – це

особи що не задоволені шлюбом. За шкалою ум значне розходження самооцінки та домагань мають 12 осіб, всі вони не задоволені шлюбом. За шкалою характер 8 осіб мають значне розходження між рівнем домагань та самооцінкою, всі вони не задоволені шлюбом. За шкалою щастя велике розходження між рівнем домагань та самооцінкою мають 15 осіб, вони також не задоволені шлюбом. Тож, досліджувані, які не задоволені шлюбом, мають неадекватно великі очікування по відношенню до себе та свого партнера.

Порівняльний аналіз адекватності подружжя у виконанні основних сімейних функцій та рівня конфліктності пар, а також рівня задоволеності шлюбом, дав нам можливість зробити наступні висновки:

1. В конфліктних парах істотно порушена адекватність чоловіка, або дружини, а в деяких випадках і обох партнерів. Крім того практично в кожному випадку в конфліктних парах низький рівень задоволеності шлюбом, в деяких випадках простежується середній рівень задоволеності шлюбом.

2. В неконфліктних парах порушення адекватності чоловіка та дружини або зовсім не простежується чи має незначні відхилення. Рівень задоволеності в таких парах високий.

3. В парах з середнім рівнем конфліктності простежуються незначні відхилення адекватності подружжя, а рівень задоволеності шлюбом середній.

4. Також відмічено, що високий рівень порушення рольової адекватності існує в парі з середнім рівнем конфліктності та середнім рівнем задоволеності шлюбом та у взагалі неконфліктній парі з високим рівнем задоволеності шлюбом, це, можливо, викликано ситуативністю конфліктної ситуації.

Для узгодження сімейних функцій подружжя, запобігання виникненню сімейних протиріч та формування ефективних навичок спілкування в конфліктній ситуації, а саме виробітку стратегії співробітництва, нами була розроблена та впроваджена корекційна програма.

Структура корекційної програми.

Заняття 1. Корегування рольової поведінки подружжя. Мета: Усвідомлення чоловіком та дружиною рольової поведінки, що очікується та сприймається партнером як адекватна. Структура: Вправа № 1 «Сімейна скульптура». Вправа № 2 «Сімейна хореографія». Вправа № 3 «Рольова карткова гра». Вправа № 5 «Гойдалки».

Заняття 2. Розвиток усвідомленості та розуміння сімейних функцій. Мета: Визначення та усвідомлення подружжям цінностей та соціальних ролей один одного. Структура: Вправа № 1 «Порівняння цінностей». Вправа № 2 «Заверши пропозицію».

Заняття 3. Розвиток усвідомленості та розуміння сімейних функцій. Мета: Аналіз змін в поведінки подружжя, формування усвідомлення очікувань партнера. Структура: Вправа № 1 «Сімейна хореографія». Вправа № 2 «Солом'яна вежа». Вправа № 3 «Предмет розповідає про хазяїна».

Заняття 4. Формування ефективних навичок спілкування в конфліктній ситуації. Мета: Вивчення психологічних закономірностей, меха-

нізмів та ефективних способів міжособистісної взаємодії для створення більш результативного та гармонічного спілкування з людьми. Структура: Вправа № 1 «Берлінська стіна». Вправа № 2 «Виправдуємося чи заперечуємо». Вправа № 3 «Альтернатива». Вправа № 4 «Ураган».

Заняття 5. Вироблення стратегій поведінки партнерів в конфлікті. Мета: Освоєння учасниками ефективних способів врегулювання конфлікту. Вправа № 1 «Театр Кабукі». Вправа № 2 «Катастрофа в пустелі». Вправа № 3 «Побудуйтеся за зростом!».

Після проведення корекційної програми нами було проведено контрольне діагностичне дослідження за методиками «Характер взаємодії подружжя в конфліктній ситуації», «Визначення погодженості сімейних цінностей і рольових установок у подружній парі» та «Тест-опитувальник задоволеності шлюбом».

Зниження показників рівня конфліктності майже на 50% чи більше спостерігається в 45% досліджуваних та в 40% досліджуваних зміна показників не значна. Виявлено також негативний результат в 15%, тобто показники конфліктності зросли, хоча самі пари суб'єктивно відчують полегшення, відмічають знаходження взаєморозуміння. Такий феномен може бути обумовлено цілим рядом факторів: індивідуальні особливості особистості, настроїв, динаміка конфлікту, ситуація на момент дослідження (див. рис. 1).

Було повторно діагностовано рівень узгодженості сімейних функцій. Ми отримали наступні результати. Неузгодженість інтимно-сексуальної функції мають 10% пар. Від 1 до 3 балів 60%, не мають взагалі неузгодженості в цій сфері 40%. Неузгодженість такої функції, як особистісна ідентифікація з партнером відсутня. Середній рівень (1-3 балів) присутній в 50% пар, а в інших 50% взагалі відсутній. Неузгодженість господарсько-побутової функції відсутня. Незначна роз-

ладженість представлень про виконання сімейних функцій в 70% пар (від 1 до 3 балів), і взагалі не виражена в 30%. В узгодженості батьківської функції високих оцінок неузгодженості не виявлено. В незначному ступені присутня в 70%, відсутня в 30%. За шкалою соціальна активність високі показники неузгодженості цієї функції мають 20% пар, в 40% присутні середні показники, в інших 30% відсутній взагалі. Неузгодженість в емоційно-психотерапевтичній функції в наявності в 10% пар, ще в 50% існує незначна розладженість, та відсутня в 40% подружніх пар. За шкалою зовнішня привабливість високі показники неузгодженості зафіксовано в 20% пар, середні показники в 60%, та відсутня неузгодженість в 20% (див. рис. 2).

Порівнюючи отримані результати після проведення корекційної програми та результати первинної діагностики можемо зробити висновок, що зменшилися показники неузгодженості сексуальної, психотерапевтичної функції та ідентифікації з партнером, майже не змінилися показники батьківсько-виховна та зовнішньої привабливості, треба відмітити, що в деяких парах зросли показники неузгодженості господарсько-побутової функції та соціальної активності.

За шкалою господарсько-побутова функція: не відповідність рольових очікувань чоловіка (дружини) рольовим зазіханням дружини (чоловіка) відмічено в 20% (пара № 6, 21), в інших випадках ступінь рольової адекватності в межах норми. За шкалою «батьківсько-виховна» значного порушення рольової адекватності не виявлено. За шкалою соціальна активність – 20% пар мають високі показники порушення рольової адекватності. За емоційно-психотерапевтичною шкалою низький ступінь рольової адекватності виражений в 30% пар. За шкалою зовнішня привабливість порушення рольової адекватності виявлено в 10%.

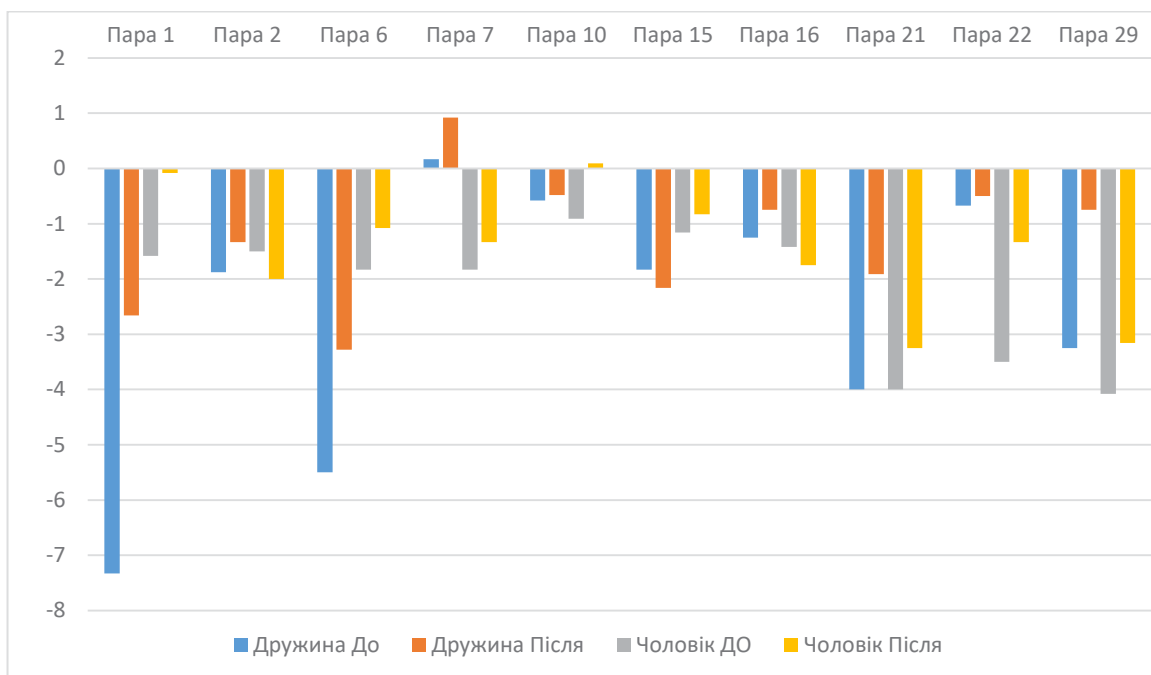
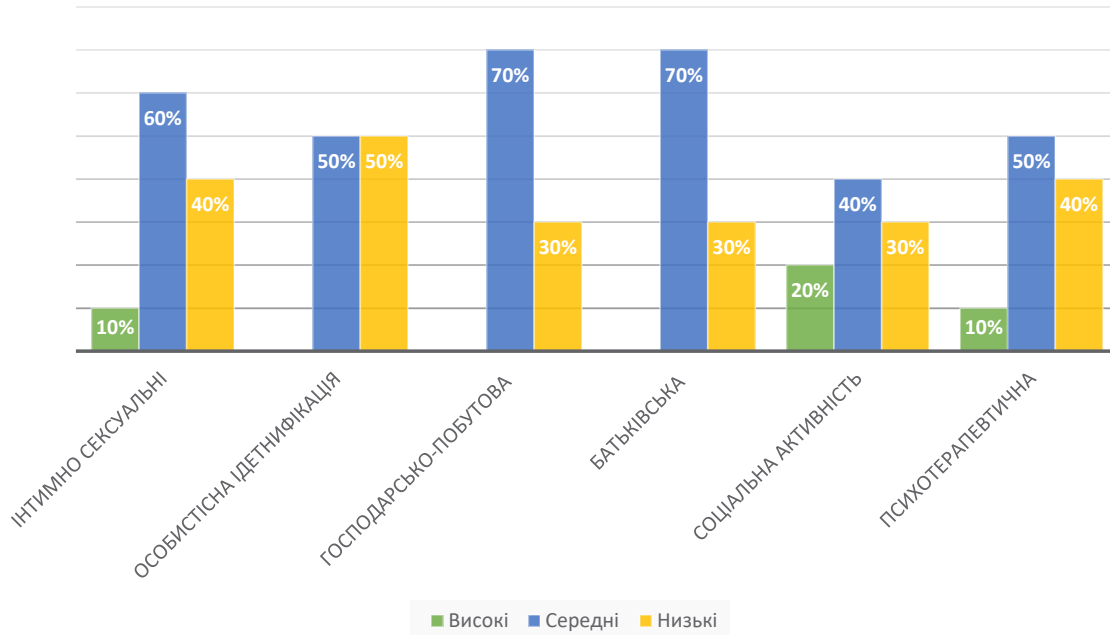

Рис. 1. Рівень конфліктності (до/після)
(за методикою «Характер взаємодії подружжя в конфліктній ситуації»)

Рис. 2. Показники неузгодженості по сімейним функціям після проведення корекційної програми за методикою «Визначення погодженості сімейних цінностей і ролевих установок у подружній парі» А.Н. Волкової

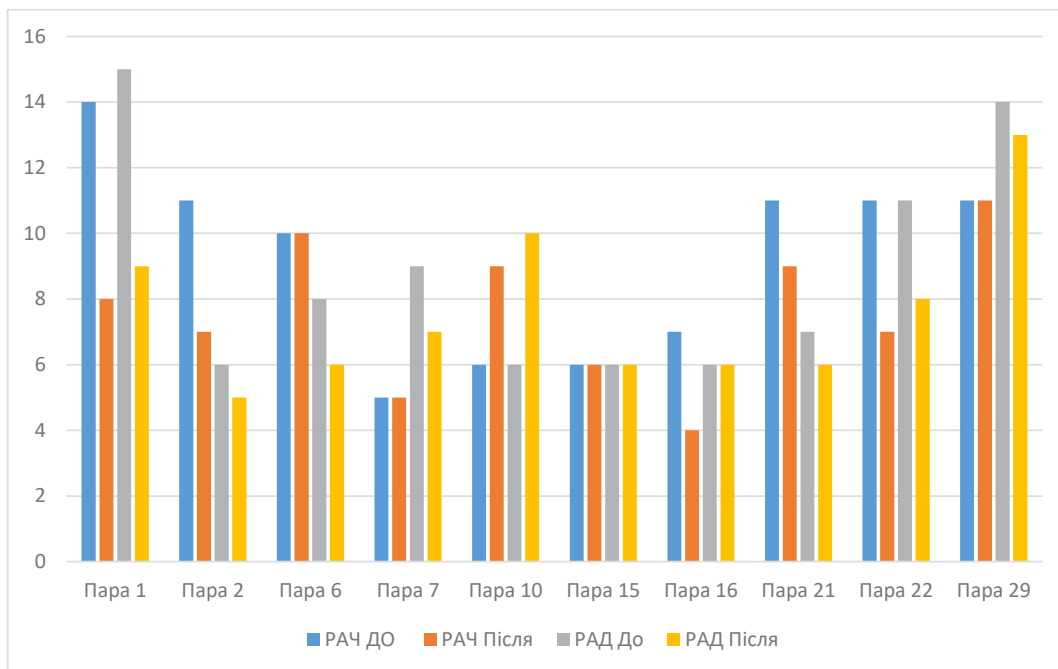
Зниження порушення ролевої адекватності спостерігається в 50% пар, в 40% незначне зниження або взагалі відсутні зміни, погіршення результатів в 10%. На рисунку 3 зображено порушення ролевої адекватності пар до та після корекційної програми.

Для виявлення результату корекційної програми стосовно рівня задоволеності шлюбом було повторно використано тест-опитувальник задоволеності шлюбом.

Порівнюючи отримані данні можна стверджувати, що після корекційної програми в більшості

випадків (70%) збільшився рівень задоволеності шлюбом. Погіршення показників немає. Наразі, високий рівень задоволеності шлюбом мають 40% випробуваних пар, середній рівень задоволеності шлюбом 40%, та низький – 20%. Порівняння рівня задоволеності шлюбом до та після корекційної програми зображені на рис.4

Спостерігаємо зменшення рівня порушення ролевої адекватності. В деяких випадках рівень конфліктності залишився колишнім, проте спостерігається зменшення загального індексу конфліктності. В одному випадку відмічено зріст по-

Рис. 3. Порушення ролевої адекватності (до/після) за методикою «Визначення погодженості сімейних цінностей і ролевих установок у подружній парі» А.Н. Волкової

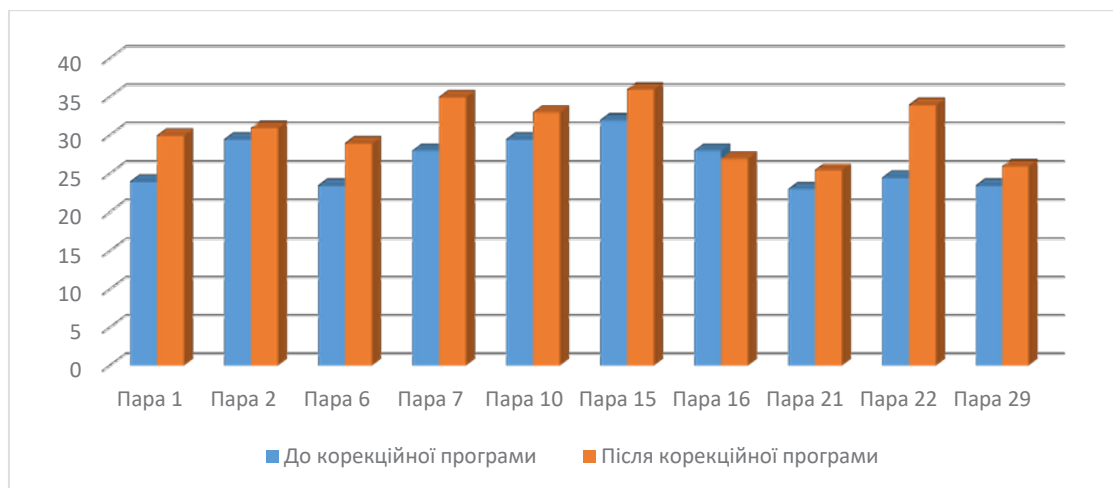

Рис. 4. Рівень задоволеності шлюбом подружжя (до/після) (за методикою «Тест-опитувальник задоволеності шлюбом»)

рушення адекватності у поєднанні зі зниженням рівня конфліктності. При цьому простежується зв'язок між зменшенням рівня конфліктності та порушенням рольової адекватності та збільшенням рівня задоволеності шлюбом.

Визначено, що після проведення корекційної роботи в 70% пар збільшився рівень задоволеності шлюбом, що пов'язано зі зменшенням неузгодженості шлюбно-сімейних функцій та рівня порушення рольової адекватності.

Висновки. Виходячи з наведеного вище теоретичного та емпіричного дослідження, можемо визначити, що узгодженість шлюбно-сімейних функцій знижує рівень конфліктності подружжя та запобігає виникненню сімейних протиріч. Крім того, незадоволеність шлюбом є наслідком порушення рольової адекватності подружжя та неузгодженості шлюбно-сімейних функцій.

Визначено, що найбільш розповсюджені причини конфліктності в молодих сім'ях – це порушення рольових очікувань, проблемні відносини з родичами, друзями, розбіжність у відношенні до грошей, прояв домінування одним із подружжя, менш конфліктними є сфери вираження прагнення до автономії та прояв ревності; найменша кількість конфліктів виникає із-за неузгодженості норм поведінки. Найвищий показник за шкалою соціальна активність, що пов'язана з прагненням чоловіків самореалізуватися, в той

час коли жінки не ставлять професійну самореалізацію на перше місце. У більшості пар не вистачає взаємної емоційної підтримки, що є чи не найбільш важливим аспектом подружнього життя. В конфліктних парах істотно порушена адекватність чоловіка/дружини, а в деяких випадках і обох партнерів.

Апробація корекційної програми, яка була направлена на узгодження сімейних функцій подружжям та запобіганню виникнення протиріч, формування ефективних навичок спілкування в конфліктній ситуації свідчить про позитивну динаміку в подружніх стосунках.

В результатами контрольного дослідження ми визначили зменшення рівня порушення рольової адекватності, конфліктності, в деяких випадках рівень конфліктності залишився колишнім, проте спостерігається зменшення загального індексу конфліктності. Після збільшився рівень задоволеності шлюбом, що пов'язано зі зменшенням неузгодженості шлюбно-сімейних функцій та рівня порушення рольової адекватності.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо у поглибленому вивченні психологічних особливостей виникнення сімейних протиріч, вироблення ефективної програми психологічної підтримки молодих сімей, а також вироблення стратегії запобігання конфліктним ситуаціям в подружній взаємодії.

Список література:

1. Алешина Ю.Е. Индивидуальное и семейное психологическое консультирование. Москва : Класс, 2000. 203 с.
2. Алешина Ю.Е., Борисов И.Ю. Полоролевая дифференциация как показатель межличностных отношений супругов. *Вестник МГУ*. 1989. № 2. С. 25–28.
3. Баранова Е.В. Особенности и проблемы современной семьи. Психологические проблемы современной российской семьи : материалы Всерос. науч.-практ. конф. Москва, 25-27 окт. 2005 г. : в 3 ч. ; под ред. В.К. Шабельникова, А.Г. Лидерса. Ч. 1. Москва, 2005. С. 82–85.
4. Burr W.R. Contemporary theories about the family. Vol. 2. General Theories. N.Y. : Free Press, 1970. P. 14–21.
5. Волкова А.Н. Социально-психологические факторы супружеской совместимости : дис. ... канд. психол. наук. Л., 1987. 236 с.
6. Дмитренко А.К. Социально-психологические факторы стабильности брака в первые годы супружеской жизни : дис. ... канд. психол. н. : 19.00.05. Киев, 1989. 177 с.
7. Лидерс А.Г. Психологическое обследование семьи : учеб. пособие-практикум для студ. фак. психологии высш. учеб. заведений. 2-е изд. Москва : Издательский центр «Академия», 2007. 432 с.
8. Rollins B.C., Feldman H. Marital Statisfaction over the Family Life Cycle. *Journal of Marriage and the Family*. 1970. Vol. 32. № 1. P. 20–28.
9. Экспериментальные методики патопсихологии. Москва : ЗАО Изд-во ЭКСМО-Пресс, 1999. 448 с.

10. Сатир В. Вы и ваша семья. Москва : Ин-т общегуманитар. исслед., 2008. 279 с.
11. Столин В.В., Романова Т.Л., Бутенко Г.П. Опросник удовлетворенности браком. *Вест. Моск. ун-та. Сер. 14: Психология*. 1984. № 2. С. 54–61.
12. Тийт Э.М. Факторы личности и разрушение семьи. Проблемы стабильности брака. Тарту, 1980. С. 119–120.

References:

1. Aleshina Yu.E. (2000) *Individualnoe i semeynoe psihologicheskoe konsultirovanie* [Individual and family psychological counseling]. Moscow: Klass. (in Russian)
2. Aleshina, Yu.E., & Borisov, I.Yu. (1989) *Polorolevaya differentsiatsiya kak pokazatel mezhlichnostnyih otnosheniy suprugov* [Individual and family psychological counseling]. *Vestnik MGU*, 2, 25–28.
3. Baranova E.V. (2001) *Osobennosti i problemyi sovremennoy semi* [Features and problems of the modern family]. *Psihologicheskij zhurnal*, 2, 9–16.
4. Burr W.R. (1970) Contemporary theories about the family. Vol. 2. *General Theories*. N.Y.: Free Press, 14–21.
5. Volkova A.N. (1979) *Sotsialno-psihologicheskie faktoryi supruzheskoy sovместимости* [Socio-psychological factors of marital compatibility]. Doctor's thesis. Leningrad. (in Russian)
6. Dmitrenko A.K. (1989) *Sotsialno-psihologicheskie faktoryi stabilnosti braka v pervyie godyi supruzheskoy zhizni* [Socio-psychological factors of stability of marriage in the first years of married life]. Extended abstract of candidate's thesis. Kyiv: KGU im. T.G. Shevchenko. (in Russian)
7. Lyders A.Gh. (2007) *Psyhologhycheskoe obsledovanye semjy* [Family psychological examination]. Moscow: Yzdatel'skij centr «Akademyja». (in Russian)
8. Rollins, B.C., & Feldman, N. (1970) Marital Statisfaction over the Family Life Cycle. *Journal of Marriage and the Family*, vol. 32, no. 1, pp. 20–28.
9. Rubinshteyn S.Ya. (1970) *Eksperimentalnyie metodiki patopsihologii i opyt ih primeneniya v klinike* [Experimental methods of pathopsychology and experience of their application in the clinic]. Moscow: «Meditsina». (in Russian)
10. Satir V. (2008) *Vyi i vasha semya* [You and your family]. Moscow: In-t obschegumanitar. issled. (in Russian)
11. Stolin, V.V., Romanova, T.L. & Butenko, G.P. (1984) *Oprosnik udovletvorennosti brakom* [Marriage Satisfaction Questionnaire]. *Vest. Mosk. un-ta. Ser. 14: Psihologiya*, 2, 54–61.
12. Tiyt E.M. (1980) *Faktoryi lichnosti i razrusheniye semi* [Personality factors and family breakdown. Marriage stability problems]. *Problemyi stabilnosti braka*. E.M. Tiyt (Ed). Tartu: Tipografiya TGU, 119–120.